

СУЧАСНИЙ ВИМІР ЗАВДАНЬ НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ХУДОЖНЬО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ (ПРОБЛЕМИ І ДОСВІД)

Резніченко М. І.,
ПДПУ ім. К. Д. Ушинського

***Анотація.** Розглядаються актуальні проблеми наукової організації навчального процесу підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в системі художньо-педагогічної освіти в Україні і розкривається досвід роботи в цьому напрямленні художньо-графічного факультету Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Ключові слова: наукова організація, художньо-педагогічна освіта, управління педагогічним процесом.*

***Анотація.** Резниченко Н. И. "Современное измерение заданий научной организации учебного процесса подготовки учителей изобразительного искусства в системе художественно-педагогического образования (проблемы и опыт)" Рассматриваются актуальные проблемы научной организации учебного процесса подготовки учителей изобразительного искусства в системе художественно-педагогического образования на Украине, и раскрывается опыт работы в этом направлении художественно-*

графического факультета Южно-украинского педагогического университета им. К. Д. Ушинского. Ключевые слова: научная организация, художественно-педагогическое образование, управление педагогическим процессом.

Annotation. The urgent problems of scientific organization of educational process of preparation of the teachers of fine arts in system of art – pedagogical education on Ukraine are considered and the experience of job in this direction of art – graphic faculty of the South-Ukrainian pedagogical university.

Постановка проблеми. Оновлення змісту професійної підготовки учителів образотворчого мистецтва відповідно вимог Державної програми “Вчитель”, Національної доктрини розвитку освіти, Національної концепції “Художньо-естетичне виховання” інших державних нормативних документів, а також концептуальних положень філософії педагогічної, мистецької освіти щодо підвищення ефективності навчально-виховного процесу й досягнення цілей особистісно-орієнтованої педагогіки потребує застосування сучасних підходів до вирішення проблеми наукової організації неперервної художньо-педагогічної освіти в Україні [1,4,5,7,11].

Необхідною умовою реалізації визначених завдань має стати перехід до активного способу організації навчання-учіння в системі педагогічних ВЗО та впровадження в процес підготовки вчителя образотворчого мистецтва кредитно-модульних технологій організації навчального процесу на художньо-графічних факультетах. Отже постають завдання щодо створення методично-програмної документації для наукової організації системи художньо-педагогічної освіти відповідно вимог Болонської системи, яка б змістовно оформлювала модель процесу підготовки спеціаліста та забезпечувала її підсистему – модель вчителя образотворчого мистецтва, з одного боку і, з другого, втілення сучасної теорії управління педагогічними процесами (Безпалько В. П., Котов В. Є., Тализіна Н. Ф., Кларін М. В., Машбиць Є. І., Якунін В. О.), в тому числі гнучких технологій проблемно-модульного навчання (Чошанов М. А.) та в цілому кредитно-модульних технологій організації навчального процесу (Богданова І. М., Вербицький А. А., Юцявичене П. А.), наукових концепцій Архангельського С. І., Зязюна І. А., Рудницької О. П., Сластьоніна В. О., Умана О.І., інших вітчизняних і зарубіжних вчених.

Визначені умови спонукають по-новому вирішувати проблеми, побачити нові ракурси дослідження питань сучасного виміру наукової організації навчального процесу в системі художньо-педагогічної освіти.

Формулювання цілей статті. На основі аналізу наукових доробок та практики роботи художньо-графічних факультетів в системі педагогічних навчальних закладів освіти розкрити основні положення наукової організації процесу художньо-педагогічної підготовки студентів – майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва в педагогічних університетах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нові сучасні підходи до організації та здійснення процесу підготовки і професійного становлення вчителя мистецтва мають спиратися на ті наукові дослідження, що розкривають зміст процесів художньо-педагогічної освіти. Цілком слушним є визначення професора Рудницької О. П. щодо умов наукової організації навчального процесу, в тому разі і на художньо-графічних факультетах. Вона наголошує на тім, що “упровадження нових підходів в освітні системи спричинило необхідність звернення до філософських, психологічних, естетичних, мистецтвознавчих теорій різних часів, які донедавна вважалися далекими від технологій педагогічної діяльності” і подальше зазначає, що “особливу увагу заслуговують ті, які спрямовують сучасну філософію мистецької освіти на осмислення процесів формування духовності особистості засобами мистецтва, що є “надпредметним” результатом навчання і не вимірюється кількістю опанованої інформації та вміння її використовувати” [6, с. 25].

Отже, для розгляду та наукового обґрунтування системи підготовки вчителів важливою основою є ціннісні орієнтири філософії мистецької освіти в контексті національної освіти та її усвідомлення на засадах державотворення.

Таким чином, проблема сучасного вирішення завдань наукової організації навчального процесу підготовки вчителів образотворчого мистецтва потребує впровадження нових педагогічних технологій освіти, навчальних планів, що віддзеркалюють нормативно – документальний аспект діяльності у вищому навчальному закладі як

колективів викладачів кафедр, так і студентів як ціннісної особистості, єтає нагальною на сьогодні [2, 3, 8, 11].

Результати дослідження. Аналіз діючих навчальних планів і програм, розгляд проблем створення нових навчальних планів та їх удосконалення, показали, що навчальний план зі спеціальності "Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво" з визначеними дисциплінами соціально-гуманітарного, психолого-педагогічного, професійно-орієнтованого циклів та дисциплін за вибором вузу і студентів являє собою як зведену динамічну за часом модель підготовки майбутнього спеціаліста – вчителя образотворчого мистецтва. На правах моделі навчальний план нами удосконалювався і перероблювався за умов сучасних вимог суспільства до рівня професійної підготовки фахівців. Мета таких змін змісту навчального плану як моделі процесу навчання – оптимізація процесу професійної підготовки молодих спеціалістів в системі вищої освіти для їх педагогічної діяльності в системі загальної чи спеціальної (художньої) освіти.

Науково-методична робота по розробці й оптимізації моделі процесу навчання в основу якої покладено навчальний план спеціальності, а також узагальнення досвіду та складання відповідних рекомендацій за останні десять років проводиться на художньо-графічному факультеті Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Робота по розробці та удосконаленню навчальних планів, програм, що забезпечуються кредитно-модульними технологіями організації навчального процесу зі спеціальності "Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво" здійснювалася на різних рівнях.

Науково-методична діяльність колективу художньо-графічного факультету по оптимізації навчального плану спеціальності "Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво" за напрямом освіти "Мистецтво" та освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр, спеціаліст, магістр, поряд з другими відмінними моментами дослідження, містить принцип комплексного підходу до розробки нормативно методичних матеріалів навчально-виховного процесу підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва з

додатковими спеціальностями “Художня праця”, “Етика та естетика”, “Графічний дизайн” та інші.

Досвід колективу в цьому напрямку має достатній масив наукових досліджень з проблем підготовки вчителів образотворчого мистецтва. На їх основі був здійснений експертний аналіз, котрий проводився в три етапи, а отримані результати стали матеріалом для комплексної систематизації перш за все дидактичного циклу психолого-педагогічних, методичних та художніх дисциплін для наукової організації навчального процесу [8]. Робота з матеріалом здійснювалась на основі розробленої автором освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-професійних програм та моделі спеціаліста різного рівня (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) – вчителя образотворчого мистецтва, підготовка якого проводиться в комплексі “Педагог” Південноукраїнського державного педагогічного університету (м. Одеса) ім. К. Д. Ушинського. Це дозволило скласти уніфіковані навчальні плани з кредитно-модульною системою організації навчального процесу за спеціальністю “Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво” з додатковими спеціальностями як базового документа для всіх закладів педагогічної освіти, котрі мають художньо-педагогічні факультети (відділення) та входять до цього комплексу й включити варіативний компонент, з урахуванням нового змісту дидактичного циклу державного компоненту “Художня культура” шкільних навчальних планів, як запланованого результату.

Документальним вираженням моделі, як форми навчального плану підготовки вчителів образотворчого мистецтва стали положення та сучасні теорії про організацію навчального процесу у вузі [1, 4, 7, 9, 11].

Елементи освітньо-кваліфікаційної характеристики і освітньо-професійних програм знаходять своє віддзеркалення в запропонованій нами структурно-логічній схемі документації викладачів, котрі здійснюють процес навчання студентів на художньо-графічному факультеті. Перш за все елементи складових моделі модульно-рейтингової системи організації навчального процесу знаходять своє місце в горизонтальному робочому плані, в тій частині, де викладач формує навчаючі модулі, як визначений об’єм навчальної інформації, котра необхідна для виконання професійної діяльності [9]. Заплановані

результати роботи по темі, тематиці спрямовані на отримання студентами знань й умінь, на рівень сформованості професійної готовності до майбутньої діяльності і здатності до розпредмечування накопиченого у вузі досвіду безпосередньо на практиці. При такому співвідношенні елементів навчального процесу (тем, форм занять, учіння) з формуючими особистість майбутнього учителя компонентами, кожна програма навчальної дисципліни виступає в практиці вузівської діяльності викладача як предметна модель – замісник спеціаліста [5].

Отримані результати. На основі аналізу та попередньої експертної оцінки нормативно-документальних матеріалів нами був підготовлений комплекс методичних рекомендацій в розгляді завдань наукової організації навчального процесу на художньо-графічному факультеті. Розроблені навчальні плани зі спеціальності “Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво” з додатковими спеціалізаціями затверджені Міністерством освіти і науки України стали нормативно правовою базою організації навчального процесу та науково-методичної роботи для розробки всіх складових моделі підготовки майбутніх учителів. Колектив викладачів факультету розробив нові адаптовані та удосконалив найбільш ефективні і не втративши за змістом актуальності, науковості дисципліни, котрі ввійшли в оновлений план. З метою удосконалення діяльності студентів в період навчання у вузі були дослідженні і визначенні затрати часу на аудиторні і самостійні заняття, завдання й відокремлені оптимальні дози видачі інформації на лекціях, лабораторних, семінарських і практичних заняттях та самостійної роботи в майстернях, а також в умовах домашніх занять з кожної із дисциплін, уточнений об’єм реферативних, курсових, дипломних і магістерських робіт.

Для підвищення якості викладання академічних дисциплін художньо-методичного спрямування, на факультеті був також здійснений комплекс заходів по удосконаленню структури змісту кожної із дисципліни за кредитно-модульною системою навчання. Вони займають в навчальному плані для підготовки спеціаліста більше 6000 годин за державним компонентом та більше 700 годин за вибором вузу та студентів, що складає більше 65 % годин навчального плану і відповідає нормативам Державного стандарту. Водночас розроблені

заходи, котрі спрямовані на укріплення міжкафедральних, міжпредметних зв'язків та кредитно-модульної системи. В основу педагогічної роботи кожного викладача була покладена єдина форма планування, документального оформлення. Розроблений алгоритм складання програм з відповідними завданнями детермінується загальною метою і завданнями та кредитно-модульною технологією організації навчального процесу підготовки вчителя-предметника не тільки художнього, а й психолого-педагогічного, методичного спрямування. Це дозволило цілеспрямовано здійснювати формування професійно значущих властивостей і підвищувати рівні якості підготовки випускників факультету, сформувати їх професійної здатності до педагогічної діяльності в сучасних умовах роботи загальноосвітньої школи.

Попередній аналіз стану міжпредметних зв'язків дозволив на основі його результатів (більшість предметів – 65 % своєю метою та змістом розглядали лише специфічні для даного предмету питання, рамки яких не дозволяли застосовувати завдання, що повинні бути спрямовані на формування якостей та властивостей саме вчителя образотворчого мистецтва в міжпредметній сукупності зв'язків і тим самим розв'язували системність, комплексність моделі підготовки спеціаліста) розробити структурно-логічні схеми – карти ходу викладання змісту дисциплін з урахуванням вимог стандарту вищої педагогічної освіти. В ці схеми включено графіки викладання тем та виконання завдань програмного матеріалу. В них розглядається дидактично детермінований процес учіння-пізнання, оволодіння масивом знань та умінь як сукупної діяльності викладача і студента по вивченню конкретної дисципліни. Дидактичний цикл, що покладений в основу програм і структурно-логічної карти забезпечує алгоритм творчої педагогічної діяльності викладача та цілісність курсу, а також обґрунтоване розташування окремих тем за календарним визначенням часу у міжпредметному зв'язку на освоєння програмного матеріалу в його теоретичному та практичному оволодінні студентами. Кожному студенту була видана структурно-логічна карта з всіх дисциплін, що вивчаються в семестрі. У ній визначений запланований результат вивчення кожної теми у відповідності до мети і завдань моделі

спеціаліста. Функціональна змістовність цілеспрямована на формування властивостей і професійного рівня підготовки не взагалі вчителя, а майбутнього учителя образотворчого мистецтва, вчителя конкретного освітньо-кваліфікаційного рівня, вчителя-предметника.

Таким чином, замість простого планування навчальної дисципліни і розробки змісту програми викладач за умов вимог і змісту завдань моделі спеціаліста конкретної спеціальності і кваліфікації прогнозував ті показники, котрі визначені освітньо-кваліфікаційною характеристикою та освітньо-професійною програмою як складових Стандарту вищої освіти в Україні і котрі складають його мету спільної зі студентами продуктивної діяльності.

Питання щодо удосконалення змісту навчальних дисциплін та їх структурно-логічних (обов'язкового та інваріантного частин) навчаючих модулів навчання, наприклад з курсу дисципліни "Малюнок", методично обґрунтовані в пояснювальних записках програм для бакалаврів, спеціалістів та магістрів. Вони розглядаються у відповідності переліку типових завдань та системи умінь, викладених в ОКХ, ОПП для різних рівнів підготовки вчителів. Так, вступна частина програм розглядає педагогічно доцільну технологію викладання курсу та процесу навчання, форм, методів й умов формування професійної усталеності, майстерності, компетенції та здатності до трансформації накопиченого досвіду у вузі в практичній діяльності вчителя-предметника, вчителя-вихователя, педагога-художника. Вступна частина з метою, задачами та технологією навчання студентів основ мистецтва малюнка оформлена у формі методичних положень, котрі можуть творчо використовуватися. У кожній програмі розглядаються всі складові професійної підготовки: психолого-фізіологічні, педагогічні, дидактичні, методичні, художні тощо, котрі регламентуються моделлю спеціаліста та моделлю процесу підготовки його на художньо-графічному факультеті.

Звернення всіх викладачів, котрі здійснюють навчання студентів на художньо-графічному факультеті, до змісту моделі підготовки спеціалістів та моделі спеціаліста різного освітньо-кваліфікаційного рівня, складу освітньо-професійних програм всіх циклів дисциплін навчального плану (що раніше в основній масі викладачів не цікавило),

надало їм можливість органічно відчутти свою причетність до конкретного специфічного процесу підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва й тим самим посилити відповідальність за свою педагогічну викладацьку діяльність в колективі. Педагогічна діяльність викладача стала складовою частиною цілісного навчально-виховного комплексу. Вона має загальну мету і завдання та установки на кінцевий результат – підготовку висококваліфікованого вчителя образотворчого мистецтва. В цьому разі всі викладачі кафедр вузу відповідають за якість підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, а не так, як було в минулому, коли акцентувалася увага тільки на результат роботи випускаючих кафедр, а викладачі загально-взівських кафедр були мов би непричетними.

Разом з тим, нами визначено, що підвищення якості художньо-педагогічної освіти й процесу підготовки спеціаліста потребує постійного удосконалення не тільки змісту програм державного компоненту, а й програм дисциплін і спецкурсів компоненту за вибором вузу та студентів. Для мистецької освіти, художньо-педагогічної підготовки вчителів образотворчого мистецтва виняткове значення має вплив дисциплін за вибором вузу та спецкурсів за вибором студентів, розробка яких також потребує науково-методичного обґрунтування їх змісту. Але ж, як показує аналіз, деякі дисципліни вузівського компоненту та спецкурси за вибором студентів невдало вводяться до робочого плану спеціальності, не мають науково-методичного, і саме головне – не визначають професійного спрямування, не забезпечують реалізацію завдань особистісно-орієнтованого характеру, не забезпечують такі форми навчання як науково-дослідна та навчально-дослідна робота студентів. В більшості цей цикл дисциплін не забезпечений дидактичними, методичними матеріалами, а в деяких випадках програми спецкурсів не пройшли експертну оцінку методичними комісіями, деякі спецкурси допускають дублювання і паралелізм за змістом при їх складанні у зв'язку з розбіжністю завдань моделі спеціаліста.

Аналіз навчальних планів за спеціальністю “Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво” вузів різних регіонів України засвідчує, що відведений фонд часу навчальним планом для спецкурсів

за вибором студентів є недостатнім для використання його стосовно до специфіки діяльності майбутнього учителя образотворчого мистецтва в умовах регіонального освітянського простору. Зміст таких програм, спецкурсів не забезпечує підготовку випускників щодо можливостей займати їм первинні посади згідно державного класифікатора професій України (“Класифікатор професій ДК 03-95 та “Кваліфікація видів економічної діяльності” ДК 009-96), а також підготовки до здійснення професійних функцій саме вчителя образотворчого мистецтва, не враховує диференційоване, особисто-орієнтоване навчання студентів старших курсів. Нами усунуті ці недоліки й запропонована гнучка структура дисциплін за вибором.

На основі узагальнення накопиченого матеріалу і вивчення стану процесу підготовки спеціалістів нами створена сучасну модель підготовки спеціалістів різного освітньо-кваліфікаційного рівня, розроблена диференційована структура дисциплін за вибором з урахуванням завдань художньо-педагогічної освіти та умов наукового обґрунтування їх змісту.

За логічно пов’язаним змістом художніх дисциплін нами також були складені міжпредметні зв’язки за тематикою, програмний матеріал котрих забезпечує послідовне оволодіння знаннями та уміннями, формування яких взаємопов’язане зі змістом і ходом проведення лекційних, практичних занять. Раніше, наприклад, перспектива в образотворчому мистецтві вивчалася на другому семестрі після виконання циклу завдань “Малюнок геометричних тіл та предметів побуту”, коли завдання дисциплін повинні бути паралельними, а живопис голови людини випереджав вивчення пластичної анатомії та малюнку за цією темою. Це приводило до невідповідності дидактично узгодженого і доцільного забезпечення процесу навчання.

Результати комплексу проведених заходів дозволив створити оптимальну, структурно-функціональну модель процесу підготовки фахівців, модель спеціаліста, єдину структурно-логічну і функціональну кредитно-модульну систему професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на художньо-графічному факультеті Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, досягти в значній ступені

причетність всього педагогічного колективу в роботі по оптимізації якості навчального процесу та процесу навчання у всіх його ланках.

Науково-методичні розробки з питань наукової організації навчального процесу на художньо-графічних (художньо-педагогічних) факультетах в цілому, як показує аналіз результатів досвіду та роботи у визначеному напрямку забезпечує опанування випускниками системою умінь вирішувати певні типові завдання професійної діяльності вчителів образотворчого мистецтва при здійсненні педагогічних функцій. В них визначені основні вимоги до властивостей та якостей випускника вищого педагогічного закладу як соціальної особистості.

Висновки. Наукова організація та оперативне управління навчально-виховним процесом на художньо-графічному факультеті як показали результати наших досліджень є одним із найбільш перспективних шляхів удосконалення й підвищення ефективності процесу підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до здійснення професійних функцій та вирішення педагогічних завдань своєї діяльності в умовах сучасної освітньої школи різного типу. Це дозволило нам зробити висновок про те, що здійснення глибоких, кардинальних перетворень можливо за умов розгляду наукової організації процесу навчання студентів у вузі на основі теоретико-методологічної концепції управління педагогічними процесам.

Подальший напрям дослідження. Запроваджена методика удосконалення наукової організації навчального плану зі спеціальності “Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво” та напрямом освіти “Мистецтво” не є сталою, нинішній проект потребує доробки та обговорення на основі подальшої апробації, спонукає по-новому вирішувати проблеми, побачити нові ракурси дослідження питань сучасного виміру наукової організації навчального процесу в системі художньо-педагогічної освіти.

Література

1. Балюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. – К.: ВВП “КОМІАС”, 1997.
2. Богданова І. М. Модульний підхід до професійно-педагогічної діяльності вчителя. – Одеса: Маяк, 1998.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991.

4. Державна програма “Вчитель” // Освіта України, 2 квітня 2002 р.
5. Дмитриева М. С., Штейнберг А. А. Научная организация учебного процесса в высшей школе. – Ч.4. Управление и самоуправление деятельностью. – Кишинев, 1978.
6. Основи викладання мистецьких дисциплін / За загальною ред. О. П. Рудницької. – К., 1998.
7. Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах 3-4 рівнів акредитації // Інф. зб. Міносвіти і науки України. – № 11. – 2003. – С. 13-17.
8. Резніченко М. І. Сучасний вимір організації навчального процесу на художньо-графічному факультеті в системі вищої педагогічної освіти // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – Вип. № 10. – 2002. – С. 137-141.
9. Чошанов М. А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения: Метод пособие. – М.: Высшая школа, 1996.
10. Юцявичене П. А. Теория и практика модульного обучения. – Каунас: Швиеса, 1989.
11. Слостенин В. А. Современные подходы к подготовке учителя // Научно-методический журнал “Педагогическое образование и наука”. – № 1. – 2000. – С. 44-51.